

nosti koje su dokazivale samostalnost pripadnica roda Borića bana, no pri tome važnu je ulogu igralo njihovo bogatstvo doneseno u bračnu zajednicu te utjecajno podrijetlo i prije sklapanja braka. Nadalje, u ovom dijelu knjige nisu zanemarene niti strategije sklapanja braka, koje je autorica pokušala promatrati u odnosu na položaj roda unutar društva u određenom periodu. To je, na primjer, izbor supruga Franje, sina Ivana Berislavića Grabarskog, prilikom sklapanja njegova tri braka bio s jedne strane odraz njegova položaja u društvu, a s druge sredstvo koje je pomoglo njegov daljnji uspon.

Kako bi istražila veze unutar roda Borića Bana, Karbić je pokušala rekonstruirati sustav davanja imena muškoj djeci. Pitala se postoje li neke pravilnosti pri tome, je li se davala prednost vertikalnim ili horizontalnim vezama srodstva. U tom pogledu obratila je pozornost i na statusne simbole, točnije grb, koji su nasljeđivali svi članovi roda.

S obzirom na važnost zemljišnog posjeda u srednjem vijeku, Marija Karbić neizostavno se pozabavila posjedima u vlasništvu pripadnika Borićeva roda (*Posjedi i službenici*, 117-154), pri čemu je dala važan prilog bavljenju povijesnom geografijom Požeške županije, poprativši svoj istraživački rad u ovom segmentu zemljovidima s precizno obilježenim smještajem zemljišta o kojemu govori u tekstu (*Prilozi*, 169-171). Prilikom toga, u velikoj je mjeri rasvijetlila vlasničke odnose, sustav međusobnog nasljeđivanja i darivanja zemlje te njene kupnje i prodaje, ističući pravo rođaka na djelovanje u slučaju kada je prijetila opasnost da se otuđe nasljedna imanja roda.

U posljednjem poglavlju (*Odnos s Crkvom*, 143-154) Marija Karbić bavila se odnosom roda prema Crkvi u smislu međusobnog povezivanja njegovih članova kroz sustav nadarbina, koje su u ovom slučaju potomci bana Borića davali templarskom redu, ivanovcima, franjevcima i benediktincima. Pri tome se autorica u raspravi oko utemeljenja rudinske opatije priklanja tvrdnji Nade Klaić, premda odbacuje njenu argumentaciju, da je Borić ili netko od njegovih nasljednika bio utemeljitelj benediktinskog samostana sv. Mihaela na Rudini.

Na samom kraju knjige nalaze se, kao što je već spomenuto, vrijedni prilozi poput prikaza grbova Berislavića Grabarskih i Desseffyja Cerničkih, fotografije važnih isprava koje govore o pripadnicima roda bana Borića te već spomenuti zemljovidi s ucrtanim zemljišnim posjedima Borićevaca.

Vrijednost ove knjige očituje se u više aspekata. Primarno, to je pregled povijesti roda bana Borića koji nam ujedno daje uvid u politička zbivanja čiji sastavni dio su bili i njegovi članovi. Uz to, u ovom su radu postavljene osnove za bavljenje istraživanjima o položaju i ulozi žena plemićkih obitelji koje su međusobnim svadbenim vezama uspostavljale rodbinske odnose širom Ugarskog Kraljevstva. Nadalje, ovo je djelo u određenoj mjeri pridonijelo razvoju povijesne geografije, koja je u hrvatskoj historiografiji, unatoč vrijednim starijim priložima, još na samom početku razvoja. Premda je daljnji istraživački rad Marije Karbić u ovom smjeru neupitan, bilo bi poželjno krenuti njenim putem u istraživanju razvoja i funkcioniranja drugih plemićkih rodova s prostora današnje Slavonije u razdoblju srednjega vijeka, pri čemu nam ovo djelo neizostavno treba biti početna točka u istraživanju.

Kristina Rupert

Nada Zečević, *The Tocco of the Greek Realm: Nobility, Power and Migration in Latin Greece (14th – 15th centuries)*, Markat – Filozofski fakultet Univerziteta, Beograd – Istočno Sarajevo 2014., 244 str.

U ovoj knjizi na engleskom jeziku autorica Nada Zečević uvodi nas u zanimljiv fenomen prisutnosti Anžuvinaca te porodica koje se vezuju uz tu dinastiju na području sjeverne Grčke u 14. i 15. stoljeću, istražujući jednu od takvih obitelji, onu napuljsku pod imenom Tocco koja

je vladala otocima u Jonskom moru u navedenom periodu. Knjiga je podijeljena na tri glavna dijela kroz koja se može pratiti kronološki slijed dolaska, boravka te naposljetku i odlaska obitelji Tocco s grčkog područja. U predgovoru (*Foreword*, i-iii) Janos M. Bak, profesor emeritus Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti, nakon kratkog pregleda političke situacije na području anžuvinske Grčke, objašnjava kako je autorica započela, u okviru svoje doktorske disertacije, obranjene 2004. na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti, istraživanje obitelji Tocco te njihovih strategija preživljavanja u nestabilnim političkim uvjetima 14. i 15. stoljeća.

U odjeljku *Acknowledgements* (v-vii) autorica se zahvaljuje svima onima koji su joj pomogli prilikom istraživanja. Nadalje, u *General Abbreviations with notes on general reference and quotation of personal names and toponyms* (str. ix-xii) autorica olakšava snalaženje među izvorima i literaturom koja je korištena prilikom istraživanja. U uvodnom dijelu (*Introduction*, 1-8) autorica donosi pregled historiografije koja se dotiče obitelji Tocco s posebnim naglaskom na one izvore koji obrađuju tematiku boravka obitelji na području Grčke.

Kao što je već navedeno knjiga je podijeljena na tri glavna dijela, prvi od kojih je naslovljen *From Naples to the Heptanese (until c. 1375)*, a sam se sastoji od tri potpoglavlja. Prvim potpoglavljem (*The Realm*, 11-18) autorica nas uvodi u političku situaciju glede izmjena na prijestolju u južnoj Italiji, odnosno kraljevine Sicilije te dolasku na vlast dinastije Anjou. Osvrćući se više na dolazak na vlast i samu narav vladavine Karla I. Anžuvinca autorica objašnjava važnost koju je kraljevstvo imalo i za Zapad i za Istok Europe. Nastavljajući s drugim potpoglavljem (*On the 'beginnings'*, 19-30) autorica temeljem dostupne literature (koja je doduše kako sama autorica navodi "zaslijepljena" renesansnom i post-renesansnom historiografijom) donosi više podataka o pretpostavkama podrijetla obitelji Tocco, njihovih poveznica s Anžuvincima te obitelji Orsini koja je vladala Jonskim otocima u 13. stoljeću, čime postavlja preduvjet za objašnjenje pojave obitelji Tocco na grčkom području. U trećem (*The lords of the Heptanese*, 32-45), ujedno i posljednjem dijelu prvog poglavlja, autorica opisuje uspon jednog od najprominentnijih pripadnika porodice Tocco, Leonarda I., te veza koje on uspostavlja s Acciaiuolima, porodicom firentinskog podrijetla koja se uspjela etablirati na području Napulja. Osiguravši svoj položaj uz brojna savezništva Leonardo I. Tocco se uspio u drugoj polovici 14. stoljeća profilirati kao grof Kefalonije, Itake i Zakintos, te vojvoda Lefkasa. Autorica ovo potpoglavljem privodi kraju s opaskama o samoj naravi vlasti Leonarda I. u kojoj se mogu nazirati međusobni utjecaj zapadnih i istočnih tradicija.

Drugo poglavljem, naslovljeno *From the Heptanese to Epiros (c. 1375–c. 1492)*, podijeljeno je na četiri segmenta koji kronološki prate napredak obitelji Tocco na posjedima u grčkom području. Prvi dio (*Tutrix, Balia et Aneynia*, 49-60) bavi se događajima nakon smrti Leonarda I. Toccoa. Njegova smrt te posljedica prelaska posjeda obitelji Tocco u ruke njegovog tada još maloljetnog sina poklopila se s periodom nestabilnosti anžuvinske vlasti na jugu Italije nakon smrti kraljice Ivane. Autorica opisuje kako se u takvim okolnostima kao regentica snašla udovica Leonarda I., Magdalena, uspješno se boreći protiv vojnih i ekonomskih pritisaka te vodeći vještu diplomatsku politiku kroz širenje kruga saveznika. Unatoč tim uspjesima Magdalena je, izgleda, najvećeg neprijatelja imala u sinu Karlu koji je po stupanju na vlast bitno kršio njena prava. Upravo dolaskom na vlast Karla I. Toccoa započinje drugi dio ovog poglavlja (*Comes et dux*, 61-76). Unatoč tim obiteljskim nesuglasticama Karlo I. se pokazao kao sposoban, vješt, ali i beskrupulozan vladar i diplomat koji se nije libio koristiti svoju suprugu Francescu, kao primjerice u prvoj fazi obrane Korinta. Nadalje, opisuje se kako je Karlo I. pokušavao učvrstiti svoju vlast kroz nove saveze, prije svega s Osmanlijama i Venecijom, ali i prekidom savezništva i vazalstva prema Anžuvincima. Autorica navodi da se u razdoblju vladavine Karla I. događa tzv. privatizacija posjeda obitelji Tocco, kroz podjelu pojedinih područja njihovim članovima. To se odnosi na Karlovog brata Leonarda koji je dobio Zakintos i titulu *comes*, te Karlovu suprugu Francescu koja vlada dijelom Kefalonije. Karlo I. je kao *dux* vladao s Lefkasa. U sljedećem dijelu (Ο δεσπότης,

77-90) autorica donosi podatke o širenju vlasti obitelji Tocco na području Epira, gdje se Karlo I. u nastojanju da uspostavi vlast morao boriti s interesima albanskih 'principes' iz obitelji Spata. Osim te vojne opasnosti Karlo je također morao poduzeti ofenzive protiv vojne koju je vodio Centurione II. Zaccaria. Po završetku tih sukoba Karlo je uspio proširiti vlast na području Janjine u Epiru. Autorica navodi da je pri osvajanju tog područja Karlu I. priznata titula despota, što mu omogućuje i veća prava i privilegije. Zaključni dio drugog poglavlja (*Despotus Romaniae and Despotus Romeorum*, 91-107) nastavlja se na prethodno opisane događaje. U njemu autorica istražuje problematiku koja se javila prilikom Karlova preuzimanja titule despota te njegovog pokušaja spajanja zapadnih i istočnih vladarskih tradicija. Ipak, svi uspjesi Karla I., i oni vojni i oni diplomatski, nisu uspjeli očuvati jedinstvenost njegove 'despotovine' budući da je njegovom smrću započelo razdoblje sukoba oko nasljedstva. Sigurnost područja pod vlašću obitelji Tocco dodatno je pak ugrožena sve jačom prisutnošću osmanskih snaga.

Posljednje, treće poglavlje, naslovljeno *From Epiros to Naples (c. 1429–c. 1500)* prikazuje proces propasti vlasti obitelji Tocco na grčkom području te njihov povratak na matični teritorij na jugu Italije. Prvi dio (*Back to Heptanese*, 111-122) opisuje kako se novi vladar Karlo II. pokušao odnositi prema osmanskoj prisutnosti na područjima koji su do tada pripadali obitelji Tocco. Međutim, uz osmansku opasnost Karlo II. je također morao rješavati sukobe oko nasljedstva područja s ostalim članovima obitelji, a ta podjela teritorija koja je uslijedila po završetku sukoba dodatno će oslabiti obranu 'despotovine'. U takvim okolnostima autorica navodi da je Karlo II. ostvario savezništvo s dubrovačkim trgovcima, što je omogućilo ekonomsku stabilnost, ali i sa novom vladarskom dinastijom na napuljskom prijestolju čime se obitelj Tocco vraća u okrilje svojih prvotnih seniora, napuljskih kraljeva, a moguće i papinstva. Unatoč ovim pokušajima osmanska vojska preotela je područja Epira čime prestaje vlast obitelji Tocco na tim teritorijima. U drugom dijelu (*Towards Naples*, 123-136) autorica donosi podatke o situaciji koja je uslijedila s osmanskim osvajanjem teritorija te smrću Karla II. Naime, kroz period vlasti Leonarda III. vlast obitelji Tocco na grčkom području dodatno slabi uplitanjem drugih vanjskih sila, kao primjerice Venecije. Leonardo III., pak, kroz savezništvo s aragonskim kraljem Napulja, ali i bračnim savezom s nasljednicom iz srpske i morejske despotovine te uz podršku papinstva pokušava ipak održati vlast obitelji na preostalim teritorijima. Kada su svi pokušaji osiguravanja vanjske pomoći propali Leonardo III. se pokušava osloniti na svoje grčke podanike, ali njegova prevelika usmjerenost prema Zapadu i latinskim tradicijama dodatno ga je udaljavala od njih. U ovakvim okolnostima obrana jonskih otoka nije mogla biti ostvarena tako da u drugoj polovici 15. stoljeća oni dolaze pod vlast Osmanlija, a posljednji vladar iz obitelji Tocco na tim područjima bježi u Napulj. Posljednji dio trećeg poglavlja (*Dove se trova la Patria?*, 137-146) govori o posljedicama bijega obitelji Tocco s grčkih područja te dodatnim problemima s kojima su se morali suočiti po povratku na jug Italije gdje im aragonski vladari potvrđuju posjede Monte Sarchio, Sinopoli i Monopoli. Međutim, autorica navodi da taj početni period repatrijacije obitelji Tocco nije bio bezbolan i to zbog financijskih problema koji su snažili Leonarda III. Javljali su se sporadični, neuspješni, pokušaji povratka nekadašnjih grčkih područja obitelji Tocco, ali, kako autorica navodi, s vremenom se njihova politika sve više usmjeravala na prilike u Italiji.

Autorica djelo zaključuje s kratkim pregledom onoga što naziva grčkom sagom napuljske obitelji Tocco, odnosno njihovim dolaskom i odlaskom s grčkih područja (*In Conclusion*, 147-152). Knjiga završava pregledom korištenih izvora i ostale literature (*Selected Bibliography*, 153-170), priložima (Appendix I. *Notes on chronology, genealogy and prosopography*, 171-190; Appendix II. *Rulers of the 14th and 15th centuries*, 191-192), indeksom imena i mjesta (*Index*, 193-200), dvama sažecima, jednom na engleskom (*Summary*, 201-203), a drugom na talijanskom jeziku (*Riassunto*, 205-207), kartama (Maps, 209-210), genealoškim stablom (*Genealogical Tree of the Family*, 211) te ilustracijama (*Illustrations with the List of Illustrations*, 213-224).

Knjiga *The Tocco of the Greek Realm: Nobility, Power and Migration in Latin Greece (14th–15th centuries)* autorice Nade Zečević na primjeru obitelji Tocco pokazuje kakva je bila vlast zapadnih, latinskih vladara na grčkim područjima. Upravo se kroz ovakvu studiju slučaja omogućuje uvid u napete političke, vojne i ekonomske prilike u kojima su pripadnici zapadnih obitelji manevrirali kako bi sačuvali i proširili svoju vlast izvan matičnih teritorija. Kao takva, ova knjiga predstavlja značajan doprinos ne samo proučavanju obitelji Tocco već i latinske vlasti na grčkim prostorima.

Kosana Jovanović

Milorad Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: Od pada Carigrada do Svištovskog mira*, Sveučilište u Zadru, Zadar 2014., 416 str.

Knjiga pod gornjim naslovom koju predstavljamo na ovome mjestu po svojoj je temeljnoj koncepciji udžbenik, namijenjen ponajprije studentima, ali i širem čitateljstvu koje pokazuje zanimanje za ovo razdoblje ranonovovjekovne povijesti. Kako i sam autor navodi u *Predgovoru* (9-10), knjiga je nastala kao potreba da se upotpuni, za ovu problematsku temu nedovoljna literatura (monografski zasnovana) te ujedno olakša podrobnija obrada osmanske povijesti od njezinih početaka do konca 18. stoljeća. Monografija je podijeljena na dva temeljna dijela od kojih prvi (11-307) sadrži pregled povijesti *Jugoistočne Europe pod Osmanlijama od pada Carigrada (1453.) do Svištovskoga mira (1791.)*, dočim drugi dio čine brojni *Kronološki prilozi i popisi* (309-416).

Početni dio knjige otvara *Uvod* (13-24) u kojemu autor argumentirano raspravlja radi čega je u historiografiji, odnosno u znanstvenoj literaturi, prikladnije rabiti naziv Osmanlije, a ne Turci te donosi sažet pregled povijesti osmanske države od vremena anadolskoga emirata do izrastanja u političku i vojnu snagu koja će već u srednjemu vijeku u velikoj mjeri promijeniti državno-politički zemljovid Staroga kontinenta. Važno poglavlje knjige zasigurno predstavlja i pregled osmanskih institucija (25-72) u sklopu kojega autor razlaže ustroj državnoga aparata i uprave (središnja tijela vlasti, pokrajinska uprava, porezni sustav), kao i opće gospodarske prilike na području Osmanskoga Carstva (trgovina, obrti i manufakture, gradovi i njihova privreda, novčane jedinice). Važna se pozornost pri tome pridaje sustavu kapitulacija – trgovačkim poveljama i povlasticama koje su osmanski sultani, sklapanjem s pojedinim kršćanskim zemljama, jednostrano dodjeljivali njihovim trgovcima. Temelji osmanske države od samoga su njezina početka počivali na vojnome uređenju. Stoga je dio ovoga poglavlja posvećen ustroju osmanske vojske, kao i nazivlju za pojedine vojne rodove i časničke činove. Završni dio poglavlja čini razmatranje vjerske politike u Osmanskome Carstvu.

Slijedi opsežno poglavlje o razvoju i prilikama u Osmanskome Carstvu od 1453. do 1603. godine (73-196). Središnje su teme ovdje usmjerene na doba sultana Mehmeda II. I zauzimanje Carigrada, širenje osmanskoga imperija duž zemalja europskoga jugoistoka, život i postignuća Sulejmana Veličanstvenog, kao i na početak opadanja osmanske moći u vrijeme sultana Selima II., Murata III. i Mehmeda III., što se ujedno i poklapa s po kršćanima znamenitom Lepantskom bitkom (1571.) i prestankom osmanske premoći na moru.

Zemlje Jugoistočne Europe u vrijeme osmanske vlasti obrađuju se – kao zasebna potpoglavlja – u nastavku ove cjeline. Problematski se razmatraju rumunjske zemlje u sferi osmanskih utjecaja u 15. i 16. stoljeću, uspostava osmanske vlasti u Bugarskoj i opće prilike u toj zemlji do konca 16. stoljeća, posebnosti u državno-političkom razvoju Grčke između Osmanlija i Mlečana, Albanija u doba Skenderbega i nakon njega te zatim prilike u današnjoj Makedoniji, Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Važnu pozornost autor ovdje pridaje i hrvatskim zemljama pod osmanskom vlašću (razdoblje do početka 17. stoljeća), fokusirajući se na